

4 Mens en Organisatie

4 Mens en Organisatie

Onderzoekers

HUIDIGE SITUATIE

Het principe van scheiding van natuur en landbouw leidt ertoe dat partijen in de huidige situatie betrekkelijk weinig samenwerken voor de totstandkoming van één landschap.

4.1 Samenwerking

Samenwerking in de huidige situatie

De open enclave tussen Den Haag, Delft en Pijnacker-Nootdorp heeft verschillende eigenaren. Het denken in de huidige situatie gaat nog vooral uit van scheiding van natuur en landbouw. In deze denkwijze hoefden partijen in principe betrekkelijk weinig samen te werken. De inrichting van de bos- en recreatiegebieden in de omgeving enerzijds, en het landbouwgebied van Jan Duijndam anderzijds, zijn daardoor niet vanuit een visie op samenhang tot stand gekomen. Aanvankelijk was het plan een vrij groot deel van het gebied om te vormen tot bos, als tegenwicht tegen de verstedelijking. Gaandeweg is het inzicht ontstaan dat het karakter van dit nog overgebleven deel van het historische veenweidegebied meer gebaat is bij continuering van het landbouwkundig beheer. Op een deel van het land van de boer ligt echter nog altijd een aankoopdoelstelling om het Bieslandse bos uit te breiden. De boer en de Initiatiefgroep Natuurbeheer Delft zijn hier geen voorstander van, omdat zij natuur liever integreren in het agrarische cultuurlandschap.

Resultaten toelichten tijdens veldsymposium

LINKS
Inge de Vos en Marleen van
den Top tijdens de expert-
bijeenkomst over financiering
RECHTS
Anton Stortelder

Samenwerking bij Boeren voor Natuur

In het kader van het voorbereidingswerk voor de pilot Boeren voor Natuur is met Staatsbosbeheer overlegd over de invulling van het gebied. Eén van hun aanbevelingen betrof de vorming van moeras, bijvoorbeeld in de vorm van een groter slijkgebied (plasdras). Op die manier kunnen de inrichtings- en beheersmaatregelen op de landbouwgrond in samenhang met het natuurgebied tot stand worden gebracht. Zo wordt er door het aanleggen van nieuwe slijkgebieden op het land van Jan Duijndam de natuurdoelstelling van Staatsbosbeheer voor dat gebied gerealiseerd. Andersom is met Staatsbosbeheer afgesproken dat voorstellen mogen worden gedaan voor de inrichting van hun land. Zo wordt er voorgesteld om de bosrand natuurvriendelijk in te richten door een 10 meter brede strook bosrand te kappen en een geleidelijke overgang tot stand te brengen. De samenwerking wordt daarmee goed zichtbaar in het landschap: er kan een geleidelijke gradiënt ontstaan van het open cultuurlandschap naar het meer besloten bos van Staatsbosbeheer. De nieuwe samenwerking uit zich bijvoorbeeld ook in de relatie met het Hoogheemraadschap Delfland. Voorheen waren zij 'volgend' in het vaststellen van bijvoorbeeld polderpeilen. Globaal gezegd kregen landbouwgebieden automatisch een laag en, natuurgebieden een hoger polderpeil. Het Hoogheemraadschap heeft actief meegedacht over de manieren waarop vanuit waterdoelen de natuurgerichte bedrijfsvorming meerwaarde oplevert. En gaandeweg het project zijn ook andere initiatieven ontstaan. De Rotary van Den Haag is bezig om een club 'Vrienden van de Polder van Biesland' op te richten. Met IKEA, die zeer zichtbaar aanwezig is in het gebied, is de dialoog gaan-

de over eventuele inzet, bijvoorbeeld door een bijdrage te leveren aan inrichting. Natuur-vrijwilligers en de boer gaan in de toekomst intensief met elkaar optrekken bij de monitoring van de resultaten. Ook de provincie Zuid-Holland en het Stadsgebied Haaglanden kregen gaandeweg het project een steeds grotere rol. De provincie Zuid-Holland ondersteunt het project vanuit haar beleidsdoelstelling voor groene diensten, recreatie en provinciale ecologische hoofdstructuur. Het stadsgebied Haaglanden ziet het project als onderdeel van de 'Groene Schakels' die zijn vastgelegd in het Regionaal Structuurplan Haaglanden. Beide organisaties zijn nu vertegenwoordigd in de projectgroep.

Deze initiatieven en voorbeelden van nieuwe vormen van samenwerking hangen uiteraard niet één op één samen met het project Boeren voor Natuur. De initiatieven zijn in de eerste plaats het gevolg van het enthousiasme en de inzet van mensen om gezamenlijk iets tot stand te brengen. De visie Boeren voor Natuur heeft daar wel bij geholpen door de mobiliserende werking: in de samenhangende visie Boeren voor Natuur, die de relatie tussen landbouw, natuur, water en stad centraal stelt, vond het gebiedsproces een stevige voedingsbodem.

TOEKOMSTIGE SITUATIE

In het kader van de pilot Boeren voor Natuur werken nu verschillende partijen samen met de boer aan realisatie van de pilot, zoals Staatsbosbeheer, Milieuplatform, Hoogheemraadschap Delfland, Provincie, Stadsgebied Haaglanden en gemeenten.

Ook 'nieuwe' partijen, zoals de Rotary en IKEA, zoeken naar een actieve rol bij de invulling van het nieuwe plan.

HUIDIGE SITUATIE

Financiering nu

In de huidige situatie wordt in de Polder van Biesland vanuit het Programma Beheer geïnvesteerd in agrarisch natuurbeheer. Daarnaast wordt beoogd een deel van het land aan te kopen voor realisatie van de Randstad-groenstructuur.

In de huidige situatie worden de kosten voor het beheer en landschap betaald door het Ministerie van LNV, met cofinanciering vanuit Brussel

Kosten

In de huidige situatie kan in de Polder van Biesland op grond van het Programma Beheer aanspraak worden gemaakt op vergoedingen voor agrarisch natuurbeheer. De familie Duijndam heeft in dat kader met name weidevogelpakketten afgesloten. De opbrengsten uit deze bron zijn (in 2003) 34.000 euro per jaar. Er wordt maximaal gebruik gemaakt van de mogelijkheden die het Programma Beheer biedt, maar voor niet alle graslanden met een uitgestelde maaidatum wordt een vergoeding ontvangen. Reden hiervan is dat de kadastrale omvang van een aantal percelen kleiner is dan de minimale grootte die in het Programma Beheer vereist is. Bovendien kunnen voor het gebied geen landschapspakketten (rietzoom, kleine rietpercelen, poelen en geriefhoutbosjes) worden afgesloten.

Financieringsbronnen

De kosten van maatregelen ten behoeve van natuur en landschap op het agrarisch bedrijf worden nu gefinancierd door het Ministerie van LNV, met cofinanciering vanuit Brussel. Lokale partijen spelen bij de financiering in de huidige situatie geen rol. De familie Duijndam pacht een deel van de grond van de gemeente Delft, een ander deel van de Dienst Landelijk Gebied, en een klein gedeelte van een buurman. Voor die gronden ontvangen de betrokken organisaties en particulieren pacht. Het gaat om een totaalbedrag van zo'n 25.000 euro per jaar aan pacht.

LET OP

Bij de vergelijking van de financiering in de huidige situatie met de financiering bij de natuurgerichte bedrijfsvoering moet er rekening mee worden gehouden dat de uitkomsten in termen van natuur- en landschap anders zijn. Uit het onderzoek blijkt dat in termen van natuur

en landschap meer wordt bereikt met de natuurgerichte bedrijfsvoering dan met het huidige instrumentarium. (Zie bijlagen.) Dat staat nog los van de resultaten in termen van maatschappelijke betrokkenheid bij het gebied en de sociale samenhang.

Financiering bij natuurgerichte bedrijfsvoering

Kosten

Zoals beschreven gaat het natuurgerichte bedrijf via het rendement uit een regionaal fonds een groter deel van het inkomen halen uit natuur en landschap, ter compensatie van de lagere opbrengsten uit landbouw. Voor de landschapselementen op 10 hectare wordt de grondprijs, dat wil op deze plek zeggen 45.000 euro per hectare (450.000 euro) in een regionaal fonds gestort. Voor de natuurgerichte bedrijfsvoering op 80 hectare wordt de helft van de grondprijs, dus 22.500 euro per hectare (1.800.000) in het regionaal fonds gestort. In totaal is de inleg in het fonds dus 2.250.000 euro. Een rendement van 4,25% is (anno 2003) realistisch; in de financiering van de pensioenfondsen wordt eveneens met dat percentage gerekend. De kosten van beheer van het fonds en inflatie zijn daar al vanaf getrokken. In het vervolg kunnen in het contract afspraken worden vastgelegd over de jaarlijkse bijstelling van de vergoeding conform de ontwikkeling van het prijsindexcijfer. De totale bedrijfsgrootte is 100 hectare. Hierbij is

Er wordt bij Boeren voor Natuur een aantal eenvoudige rekenregels gehanteerd

1. Voor maximaal 10% van de bedrijfsoppervlakte aan landschapselementen wordt een vergoeding ontvangen uit het fonds
2. Overige hectares landschapselementen worden meegeteld als 'natuurgerichte hectares', waarvoor dus niet de hele maar de helft van de grondprijs in het fonds wordt gestort
Vlakvormige landschapselementen zijn maximaal 0,5 hectare en lijnvormige elementen zijn maximaal 10 meter breed.
4. Gepachte hectares van terreinbeherende organisaties worden niet meegerekend als basis voor vergoeding uit het fonds

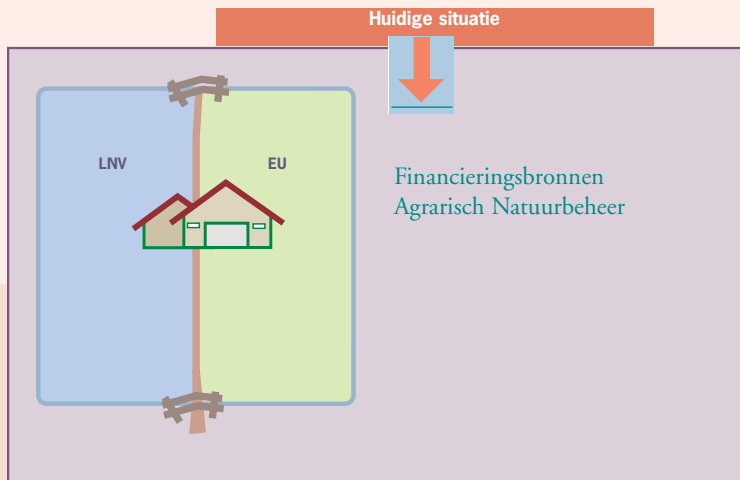
uitgegaan van de gebruiksregistratie. Aan anderen erpachte hectares tellen dus niet mee. Ongeveer 8,5 hectares zijn in gebruik op basis van 1-jarige pacht van Staatsbosbeheer en Dienst Landelijk Gebied. Deze gronden, die de overheid al heeft aangekocht om er natuur te ontwikkelen, komen niet voor vergoeding in aanmerking. (Staatsbosbeheer wordt dus geen contractpartij.) Naast de kosten voor beheer zijn er ook kosten voor de inrichting. Deze zullen naar schatting ongeveer 100.000 euro bedragen. In de vervolgfase zal worden uitgezocht hoe deze kosten kunnen worden gefinancierd.

	HECTARES	FONDS
bestaande en nieuwe landschapselementen	10	450.000 euro
natuurgerichte bedrijfsvoering	80	1.800.000 euro
erf en toegangsweg	1,5	0
(komen niet in aanmerking voor financiering)		
Oppervlakte in eigendom bij SBB en los land van DLG (komen niet in aanmerking voor financiering)	8,5	0
TOTALEN	100	2.250.000 euro

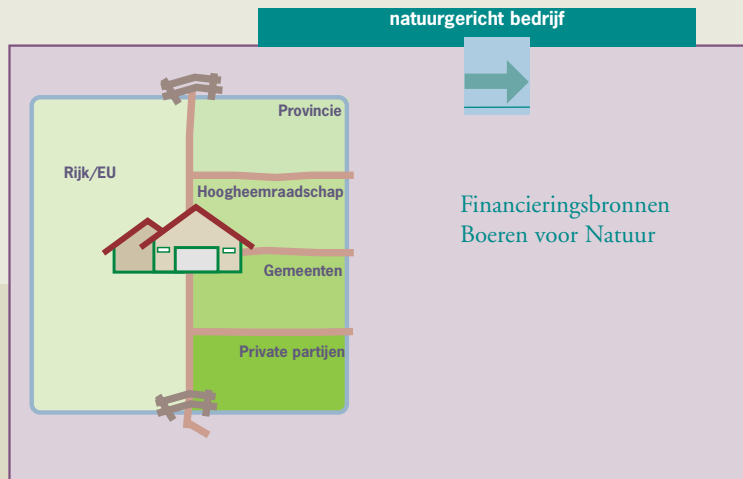

TOEKOMSTIGE SITUATIE

De kosten voor het natuurgerichte bedrijf zijn op korte termijn hoger dan in de huidige situatie, maar de natuurresultaten zijn hoger. De maatregelen zijn na 25 jaar goedkoper dan het huidige beleid.

Koffie in het veld.

Financieringsbronnen

De financieringslast verschuift bij Boeren voor Natuur van jaarlijkse investeringen over een lange termijn, naar een investering in een fonds in één keer. Verschillende partijen bundelen in het fonds hun middelen. De financiële krapte in de 'groene sector' is al langer een punt van aandacht. Dit wijst erop dat in de toekomst de kosten van beheer van natuur en landschap (via Programma Beheer) steeds meer gezamenlijk gedragen worden, bijvoorbeeld door Rijk en Europese Unie, gemeenten en stadsgewest, provincie, waterschap en private partijen. Dat doen zij ieder vanuit eigen belangen. In de Polder van Biesland zal de boer door middel van een natuurgerichte bedrijfsvoering bijvoorbeeld een bijdrage gaan leveren aan het bereiken van de doelen van het Hoogheemraadschap. Het gaat om het beheren van natuurvriendelijke oevers, om de verhoging van het polderpeil en om waterberging. Natuur, landbouw en water koppelen zo met elkaar mee. Het 'meekoppelmechanisme' geeft aanleiding tot medefinanciering. Hier vloeit logisch de behoefte aan bundeling van geldstromen uit voort. Dat gebeurt bij Boeren voor Natuur door middel van een regionaal fonds.

De regionale partijen zullen gezamenlijk een 'bod' doen richting het Rijk, met een verzoek tot cofinanciering. De financiering vanuit het Programma Beheer komt te daarbij te vervallen.

Financieringsconstructie

Voor de pilots Boeren voor Natuur wil het Nationaal Groenfonds de middelen beheren. Dit leidt dus tot een nationaal 'Boeren voor Natuur'-fonds. Het financieel beheer centraliseren bij het Nationaal Groenfonds heeft als voordeel dat gebruik kan worden gemaakt van hun kennis en ervaring op dit terrein. Op regionaal niveau gaan stichtingen met kleine effectieve besturen de controle op naleving organiseren en in de toekomst, bij opschaling van de pilot, eventueel nieuwe contracten afsluiten. Bewust is gekozen voor een regionale inbedding van de financieringsstructuur, om zo de betrokkenheid vanuit de regio zo groot mogelijk te houden. Er wordt een contract gesloten tussen de stichting en de boer in de vorm van een erfdiensbaarheid met kwalitatieve verplichtingen en kettingbeding (zie hierover het volgende hoofdstuk). In het geval meer boeren meedoen, zullen voor hen individuele contracten worden afgesloten.

TOEKOMSTIGE SITUATIE

Financiering vindt plaats via een regionaal fonds.

Er wordt éénmalig een bedrag van ruim 2 miljoen euro in het fonds gestort door een combinatie van Rijk en regionale partijen.

Samengevat: Meekoppelen met Boeren voor Natuur leidt tot bundeling van financieringsbronnen.

HUDIGE SITUATIE

Met dochters op de trekker

TOEKOMSTIGE SITUATIE

Europese regelgeving

De Europese regelgeving heeft, grof gezegd, een inhoudelijke en een procedurele dimensie. Inhoudelijk past de pilot goed binnen de algemene doelstellingen van het Europese milieu- en plattelandsbeleid. De landbouwproductie gaat immers niet omhoog maar juist omlaag, er wordt geïnvesteerd in natuur en landschap, en de maatregelen zijn goed voor de maatschappelijke structuur op het platteland. Procedureel hebben we te maken met de staatssteuntoets. Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij moet daarom een staatssteunaanvraag doen. Die is ervoor bedoeld te voorkomen dat er oneerlijke concurrentie ten opzichte van andere boeren ontstaat als gevolg van bijdragen van overheden. De staatssteunregels stellen dat de berekeningsbasis voor financiering van maatregelen moet kunnen worden uitgelegd in termen van inkomstenderiving. Dit moet goed gemotiveerd worden. Op de grond van de landschapselementen vindt helemaal geen landbouwproductie meer plaats. De boer verliest daar dus zijn inkomsten uit landbouw. Een objectieve basis om de compensatie van het verlies aan inkomsten te bepalen is de grondprijs. Je zou kunnen zeggen dat de boer, in ruil voor de inkomstenderiving, het rendement uit het fonds krijgt. Voor de natuurgerichte hectares derft de boer ongeveer de helft van zijn inkomsten. Heel exact is dat natuurlijk niet te voorspellen, want hoeveel levert het land nog op aan landbouwproductie als er wordt verschaald op delen van het land? De helft van de regionale grondprijs is ook in dit geval een objectieve basis om de hoogte van de compensatie voor gedeelde inkomsten te bepalen. Er zijn in de Europese regels maxima verbonden aan de

omvang van de vergoeding aan de boer. Het gaat om normbedragen die hoger mogen zijn als – goed onderbouwd – wordt aangetoond dat de gedeelde inkomsten de normbedragen (in een bepaald gebied) overschrijden.

De vergoedingen bij de natuurgerichte bedrijfsvoering bedragen in de Polder van Biesland ongeveer 945 euro per hectare per jaar. Deze vergoeding lijkt realistisch, maar zal goed beargumenteerd aan de Europese Commissie moeten worden voorgelegd.

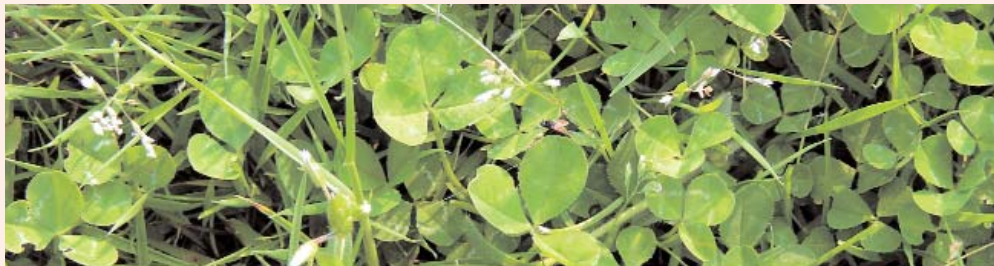
Om op langere termijn, in aanvulling op de staatssteun, in aanmerking te komen voor bijdragen vanuit de Europese Unie, is het belangrijk te voldoen aan de procedurele vereisten die de Europese Unie stelt. Het is niet realistisch te verwachten dat die op korte termijn zullen veranderen.

Het Nationaal Groenfonds doet het financieel beheer. Op regionaal niveau wordt een stichting opgericht voor de regionale inbedding van de financieringsstructuur.

De investering voor Boeren voor Natuur moet voldoen aan de Europese regelgeving. Hiertoe moet door de overheid de staatssteuntoets worden aangevraagd.

HUIDIGE SITUATIE

4.2 Afspraken en monitoring

Afspraken in het Programma Beheer gelden voor 6 jaar.

Monitoring van maatregelen in het kader van het Programma Beheer worden via steekproeven gecontroleerd.

Afspraken en monitoring nu

Jan Duijndam maakt in de huidige situatie gebruik van het Programma Beheer. Hij heeft beheersovereenkomsten afgesloten voor de pakketten: uitgesteld maaien (1 en 7 juni), slootkant-beheer, slik plas/dras, bont hooiland en ruige mest. De afspraken zijn gemaakt voor een periode van 6 jaar. Na 6 jaar wordt opnieuw gezien of de pakketten weer afgesloten kunnen worden.

Monitoring van de beheersmaatregelen op het land van Jan Duijndam heeft tot nu toe niet plaatsgevonden. Dat komt doordat het bedrijf tot nu toe niet binnen een steekproef viel. Van het aantal afgesloten contracten wordt 10% opgenomen in de jaarlijkse steekproef. Het bedrijf maakt in totaal 8 keer (bij aanvang, 6 keer tussentijds en aan het einde) kans om gecontroleerd te worden en als het binnen de steekproef valt, dan controleert de Dienst Landelijk Gebied als uitvoerende organisatie, in opdracht van LASER, of de beheersmaatregelen daadwerkelijk worden genomen. Hoewel het Programma Beheer werkt met natuurdoeltypen, wordt daar bij de meeste pakketten die Jan Duijndam heeft, niet op gecontroleerd. Dat is alleen het geval bij botanische pakketten. Voor het botanische pakket Bont Hooiland geldt bijvoorbeeld een instapeis van 15 plantensoorten per 25 m² en een einddoel (na 6 jaar) van tenminste 20 inheemse plantensoorten op 25 m².

Dat de monitoring voor het grootste deel alleen gebeurt op basis van maatregelen en niet op basis van natuurresultaten is het gevolg van Europese

regelgeving. Een deel van het Programma Beheer wordt immers gefinancierd door de Europese Unie. Deze bepaalt dat opbrengstenderving en extra kosten voor de werkelijke beheersmaatregelen de berekeningsbasis zijn voor het verlenen van Europese subsidie, en niet natuurresultaten.

Afspraken en monitoring bij natuurgerichte bedrijfsvoering

In Boeren voor Natuur wordt gewerkt met contracten. In het raamcontract wordt het ruwe kader vastgelegd, zoals dat geldt voor alle betrokken bedrijven. Daarin worden *erfdienstbaarheden*, *kwalitatieve verplichtingen* en een *kettingbeding* opgenomen. In de andere contracten (de zogeheten beheersovereenkomsten) worden de gemaakte afspraken per bedrijf verder uitgewerkt. Voor zover afspraken niet in de vorm van een erfdienstbaarheid of kwalitatieve verplichting zijn gegoten, zijn ze opgenomen in een kettingbeding. De contracten kunnen alleen worden ontbonden als alle contractpartijen het daarmee eens zijn. De contracten worden afgesloten tussen een nog op te richten stichting en de eigenaren en gebruikers van de grond. De contracten komen er (in juridische termen) in essentie op neer dat:

1. De landschapselementen in beginsel eeuwigdurend in een heldere structuur op kaart worden vastgelegd met aanduiding van de oppervlaktes;
2. In beginsel geen andere bedrijfsvoering mogelijk is dan een natuurgerichte bedrijfsvoering.

De essentie van een erfdienstbaarheid en een kwalitatieve verplichting (die we beide kennen van het 'recht van overpad') is dat de structuur van landschapselementen gekoppeld is aan de grond. Als het bedrijf wordt overgenomen door een opvolger, of verkocht aan een ander, blijven de rechten en de daaraan gekoppelde plichten rusten op die grond, zodat ook de opvolger kan worden gehouden aan de afspraken. In de Polder van Biesland geldt dus dat ook bij de opvolger

sprake zal zijn van een natuurgerichte bedrijfsvoering.

De precieze locatie van de landschapselementen en het principe van het natuurgerichte landbouwkundig gebruik van de grond (geen aanvoer van mineralen van buitenaf) worden vastgelegd in contracten, waarin ook sancties worden vastgelegd voor een situatie waarin één van de partijen de afspraken niet nakomt.

De verwachting is dat de waarde van de grond op deze manier niet of nauwelijks zal dalen; door de blijvende financiering van de landschapselementen en de natuurgerichte bedrijfsvoering vanuit het regionale fonds zou de grond zelfs in waarde kunnen stijgen.

Het bedrijf van de familie Duijndam is voor een deel in eigendom van de familie zelf en voor een deel gepacht van anderen. Zowel de pachter als de verpachters worden contractpartij. Voor de gepachte hectares wordt er in de berekeningen vanuit gegaan dat de pacht betaald blijft en dat de inkomsten uit het fonds naar de boer gaan. Hij neemt immers ook de maatregelen. Daarover zullen in het vervolg van het project afspraken tussen pachters & verpachters moeten worden gemaakt.

Boeren voor Natuur is een nieuwe benadering, die anders is dan het huidige beleid zoals dat is vastgelegd in het Programma Beheer. In de huidige beheersovereenkomsten worden vooraf natuurdoelen (natuurdoeltypen) vastgesteld. Bij Boeren voor Natuur wordt gestuurd op het creëren van

TOEKOMSTIGE SITUATIE

In Boeren voor Natuur wordt gewerkt met contracten. Via deze contracten zijn de plichten (handhaving van de landschapselementen en de natuurgerichte bedrijfsvoering) en de rechten (inkomen uit een fonds) gekoppeld aan de grond. De afspraken gelden daardoor in principe voor altijd.

Nestinspectie

omstandigheden waarin karakteristieke planten- en diersoorten verschijnen. Daarom zijn de 'stuurvariabelen' bij Boeren voor Natuur de landschapsstructuur en de natuurgerichte bedrijfsvoering. In die omstandigheden zullen bepaalde natuurdoeltypen zich ontwikkelen (zie bijlagen). In het contract worden de natuurdoeltypen niet vooraf als stuurvariabele vastgelegd maar in plaats daarvan worden de locatie van de landschapselementen en het natuurgerichte beheer (geen aanvoer van mineralen) opgenomen. Deze afspraken zijn eenvoudig te controleren aan de hand van luchtfoto's, steekproeven in het veld en de mineralenboekhouding.

In het contract wordt de monitoring ook vastgelegd. Daarbij zijn lokale partijen betrokken. Te denken valt aan het Milieuplatform Pijnacker Nootdorp, de Initiatiefgroep Natuurbeheer Delft en de agrarisch natuurvereniging Vockestaert. Staatsbosbeheer zal haar eigen terreinen monitoren.

Als de afspraken eenmaal vastgelegd zijn in een contract, heeft de pilot een langdurig vervolg gekregen. Het project houdt de status van pilot voor een periode van 3 tot 5 jaar, waarin de resultaten nauwkeurig worden gevolgd.

TOEKOMSTIGE SITUATIE

Bij Boeren voor Natuur wordt anders gestuurd dan bij het Programma Beheer: meer op een goed beheer van de omstandigheden waarin planten- en diersoorten kunnen verschijnen dan op nauw omschreven natuurdoeltypen.

Bij de monitoring van resultaten worden zoveel mogelijk lokale partijen betrokken.

5 Conclusie en vervolg

In bovenstaande hoofdstukken is proces en inhoud van de eerste fase van de pilot Boeren voor Natuur in de Polder van Biesland beschreven. Het was een boeiend groeiproces dat heldere aanknopingspunten biedt voor een succesvol vervolg. Oorzaak daarvan is vooral de actieve inzet van een groot aantal gebiedspartijen. We weten nu hoe het bedrijf er bij een natuurgerichte bedrijfsvoering ongeveer zal uitzien. Natuur, landschap en waterbeheer zullen in de toekomst een nog grotere rol gaan spelen op het bedrijf. Ook zal het agrarisch bedrijf meer betekenis krijgen voor de recreatie. Daarbij is ingespeeld op de bredere context van het bedrijf, bijvoorbeeld als het gaat om het aansluitend maken van de wandelpaden. Het inkomen dat uit landbouwproductie komt, zal dalen; het inkomen voor het leveren van de maatschappelijke diensten groeit. Bedrijfseconomisch gezien gaat het bedrijf erop vooruit, hetgeen nodig is voor een duurzaam toekomstperspectief. Maar we zijn er nog niet.

Stappen in de toekomst

In de komende periode zou nog een aantal belangrijke stappen moeten worden genomen voordat de 'schop daadwerkelijk de grond in kan'. Samengevat gaat het om de volgende elementen:

- de samenstelling van een stuurgroep
- de ondertekening van de intentieverklaring
- besluitvorming over de exacte fondsvorm
- de fondsvulling
- de contracten
- de oprichting van een stichting
- onderzoeken van fiscale consequenties (o.a. van verhuur of verkoop van melkquotum en inkrimping veestapel, en bij verkoop van het bedrijf)

- het maken van afspraken tussen verpachters en pachter
- de staatssteuntoets
- concretisering van de monitoring (m.n. natuur- en landschapskwaliteit, voer voor koeien, sociale aspecten), samen met betrouwen
- formulering van een communicatieplan
- verdere uitwerking van een inrichtingsplan, inclusief financiering

Bij het nemen van deze stappen spelen allerlei partijen een belangrijke rol. Bij de fondsvorming is dat het Nationaal Groenfonds. Gemeenten, Hoogheemraadschap Delfland, Provincie Zuid-Holland, Stadsgebied Haaglanden en het ministerie van LNV gaan vanuit hun beleidsambities na welke mogelijkheden zij hebben om de pilot te ondersteunen. Daartoe wordt een stuurgroep opgericht. Voor het maken van de contracten is een notaris aan de slag. Voor de staatssteuntoets is contact gelegd met de afdeling juridische zaken van LNV. Om de monitoring te concretiseren spelen verschillende partijen en met name ook de vrijwilligers-natuurbeschermers een belangrijke rol. De Dienst Landelijk Gebied zal in nauwe samenwerking met de direct betrokkenen in het gebied het voortouw nemen bij het maken van het inrichtingsplan. Het belangrijkste is misschien wel de blijvende communicatie over wat er geleerd wordt in de pilot, en het enthousiasmeren van beslissers. Maatschappelijke organisaties zoals het Milieuplatform Pijnacker-Nootdorp en de Rotary, ondernemers uit de omgeving en andere betrokken burgers kunnen hier allemaal hun steentje aan blijven bijdragen.

Wintersymposium januari 2003, in het ministerie van LNV.
(v.l.n.r.)
Gert-Jan den Toom,
Donald Boyd,
Peter Kamminga,
Ge Kleyweg en Adri Kromwijk

Overgangperiode

Met de omschakeling van de huidige situatie naar de gewenste situatie volgens het concept van Boeren voor Natuur zet de veehouder een forse stap. Een stap die nog omgeven is met een aantal onzekerheden en die je daarom niet in één keer kunt zetten. Naar verwachting zal de aanpassing van het bedrijfssysteem 3 tot 5 jaar vergen. Voor die periode is een overgangssituatie voorzien waarin bijvoorbeeld de aanvoer van voedermiddelen stapsgewijs wordt teruggebracht naar nul. Die gefaseerde afbouw van de inputs wordt contractueel vastgelegd. De inkomsten uit het Boeren voor Natuurfonds nemen stapsgewijs toe naarmate de inputs worden gereduceerd. De afname van inkomsten uit melk en vlees worden zo gecompenseerd door de toename van inkomsten uit het Boeren voor Natuurfonds. De opbouw van de vergoeding verloopt niet lineair maar progressief, zodat de veehouder wordt beloond voor het zo snel mogelijk realiseren van de gewenste situatie. Het contract laat ruimte voor zo'n versnelde afbouw van de inputs.

Betekenis voor andere gebieden en beleid

Ook andere bedrijven die de overstap naar de landschaps- of de natuurgerichte bedrijfsvorm willen maken, worden geconfronteerd met vragen en opgaven rond de thema's die in dit boekje zijn behandeld. Daarom stellen we voor de ontwikkelingen in de overgangsfase goed te monitoren, op een participatieve manier. Leerpunten worden zo gemeenschappelijk gemaakt en knelpunten tijdig gesignaleerd. Naast het contact met andere boeren is ook de dialoog met beleidsmakers belangrijk. Wat is de betekenis van de pilot voor beleidsontwikkeling en -aanpassing? Wij zijn daar optimistisch over, met name door de inhoudelijke uitkomsten en de enthousiasmerende betrokkenheid bij het onderzoek tot nu toe.

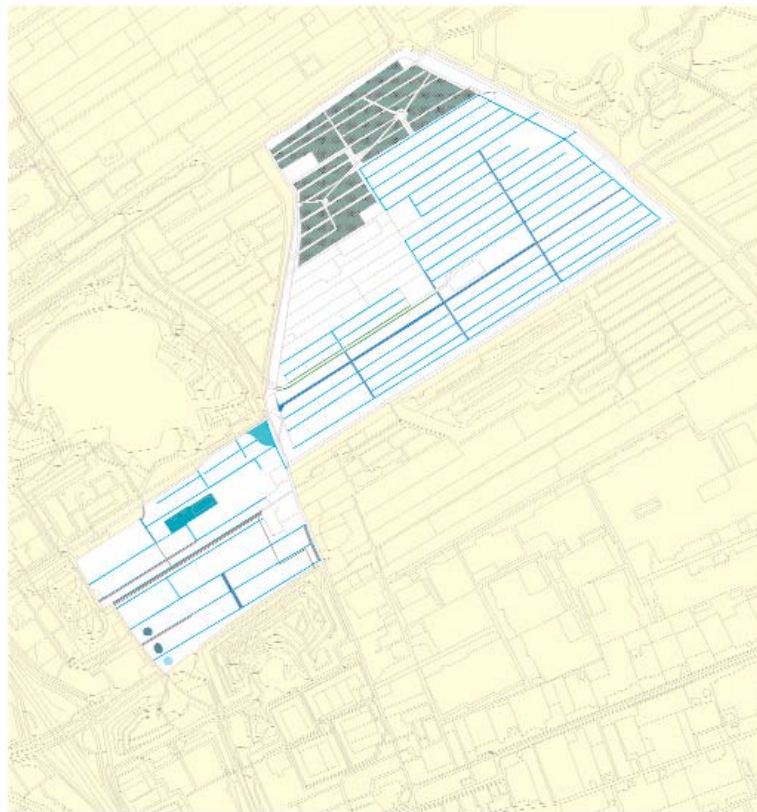
BIJLAGE

Landschapselementen nu

74

HUDIGE SITUATIE

KAART MET LANDSCHAPSELEMENTEN
POLDER BIESLAND (nu)
SCHAAL 1 : 1 0000

LEGENDA

In beheer bij bestuif		oppervlakte (ha)
	bos	0,5
	perifluwelen	0,83
	moeras	0,42
	moerasgebied met moerasvegetatie	0,28
	hoofdwedder	0,28
	water	0,07
	poel	4,7
	perceelsteden	0,9
	grasgelanden	0,22
	infrastructuur	0,01
In beheer bij landerijen		
	bos	13,96
	mulder	1,48
	park SB&B	
	watengang met landriep	

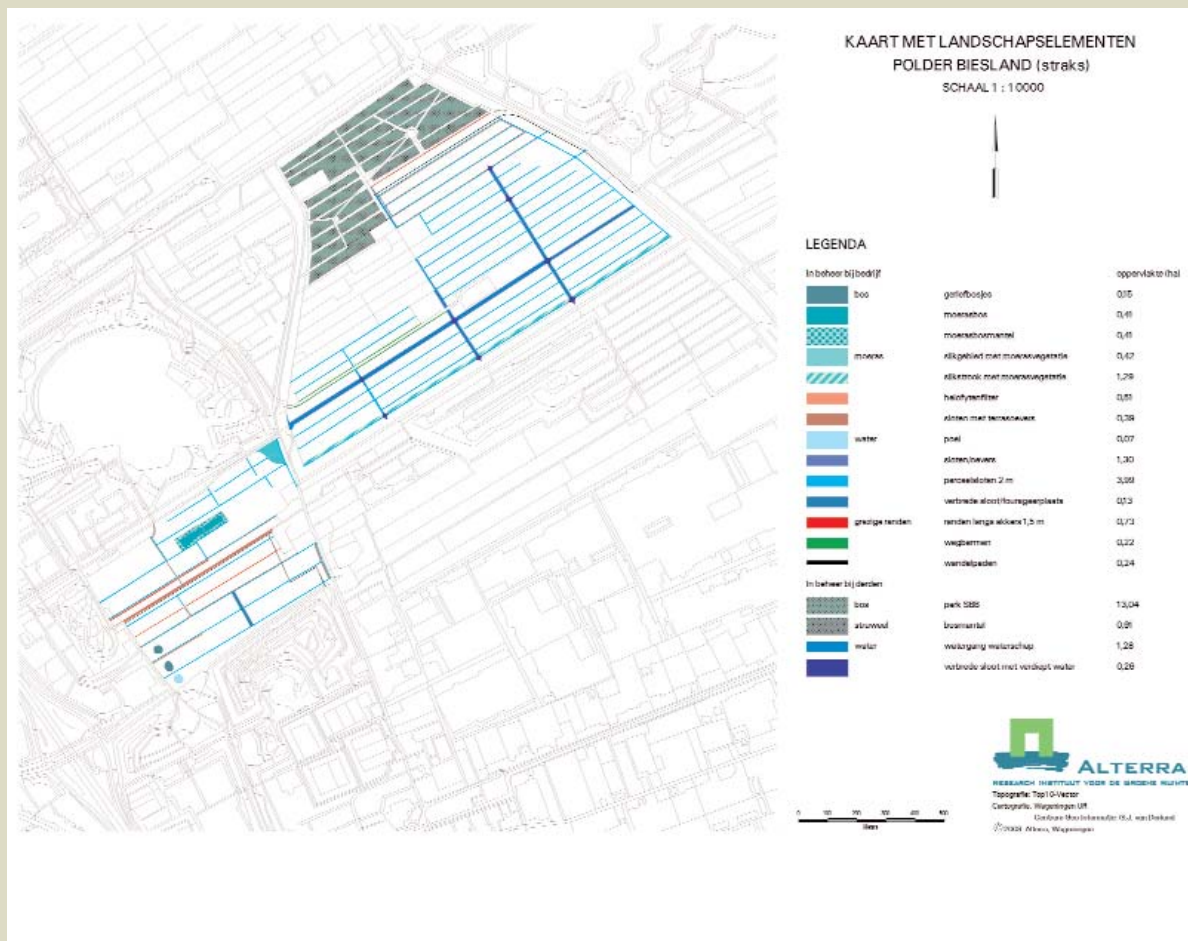

BIJLAGE

Landschapselementen straks

TOEKOMSTIGE SITUATIE

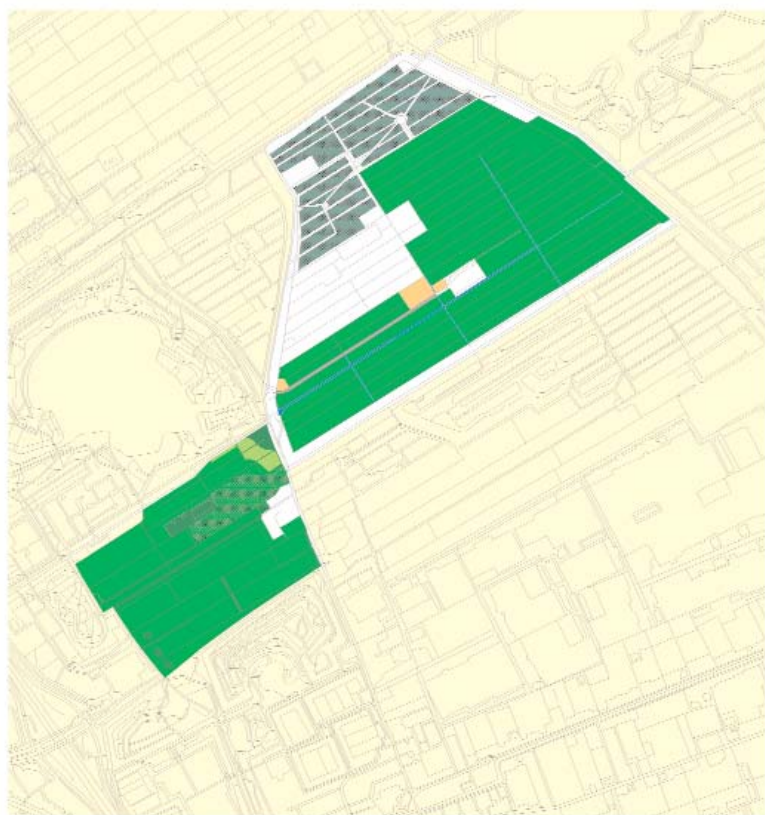

BIJLAGE

Landgebruik nu

HUIDIGE SITUATIE

LANDGEBRUIKSKAART POLDER BIESLAND (nu)

SCHAAL 1 : 1 0000

LEGENDA

In beheer bij bedrijf		oppervlakte (ha)
	grasland	0,95
	zwe licht bemest grasland	84,49
	ort	1,00
	infrastructuur	0,60
	overig	8,82
In beheer bij derden		
	bos	perk SEB 13,96
	water	watergang waterschap 1,48
	grasland	paalbetenwilde (veerpacht) 3,68

BIJLAGE

Landgebruik straks

TOEKOMSTIGE SITUATIE

LANDGEBUUKSKAART POLDER BIESLAND (straks)

SCHAAAL 1 : 10000

LEGENDA

In beheer bij/bedrijf	omschrijving	oppervlakte (ha)
graslanden	zwaar lichtbemast grasland, met of zonder stude	13,60
akkers	matig bemast grasland, met bebouwde stroden van 3m	54,31
erf	wintgraanakker / tusselakker	13,73
infrastructuur	erf	0,97
overig	toegangsweg	0,80
	landschapsovernamten	10,90
In beheer bij/derden		
noe.	park (20)	13,04
water	watengang waterschap	1,28
grasland	paardenweide (overvecht)	3,87
overig	landschapsovernamten	1,17

BIJLAGE Natuurdoeltypen

HUIDIGE SITUATIE

Totaal natuur beheer nu	938.330
Totaal landschapselementen	27112
Totaal uitgaven SAN na 30 jaar	965.442
BEDRAGEN IN EURO'S	

NATUURBEHEER NU	NATUURDOELTYPE	OPPERVLAKTE	UITGAVEN NA 30 JAAR SAN
 Weidevogelgrasland met rustperiode tot 1 en 8 juni	Complex van nat, matig voedselrijk en bloemrijk weidevogelgrasland op veen/klei (multifunctionele afgeleiden) – Grutto-groep	42 ha	439.740
 Bonte weideranden	Complex van nat, matig voedselrijk grasland en moeras/ natte strooiselruigte	12 ha	417.600
	35 ha ruige mestaanwending (verspreid over percelen)		80.990
TOTAAL		54 ha	€ 938.330

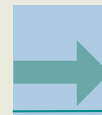
Plas-dras voor broedende en trekkende weidevogels	Complex van nat, matig voedselrijk en bloemrijke weidevogelgrasland op veen/klei (multifunctionele afgeleiden) – Grutto-groep	1 ha	20.130
---	---	------	--------

LANDSCHAPSELEMENTEN	NATUURDOELTYPE	OPPERVLAKTE	UITGAVEN NA 30 JAAR SAN
 geriefbosjes	bos van voedselrijke vochtige gronden	(0,1)	1651
 Moerasbos	laagveenbos	(0,8)	
 Rietzoom/ helofytenfilter	gebufferde sloot/ natte strooiselruigte	(0,3)	5202
 poel	gebufferde poel	(0,1)	129
perceelsloten	Gebufferde poel	(4,2)	
 terrasoevers	moeras	(0,4)	
 Verbrede sloot/ fourageerplaats	Gebufferde poel	(0,1)	
 wegbermen	bloemrijk grasland van het zeekleigebied	(0,2)	
 wandelpaden		(0,1)	
TOTAAL (incl. plas-dras)		7 ha	€ 27112

BIJLAGE Natuurdoeltypen

Totaal natuurbeheer straks (SAN)	2.703.930	Totaal natuurbeheer (Boeren voor Natuur)	1.800.000
Totaal landschapselementen (SAN)	54.755	Totaal landschapselementen (Boeren voor Natuur)	450.000
Totaal SAN	2.758.685	Totaal Boeren voor Natuur	2.225.000

BEDRAGEN IN EURO'S

TOEKOMSTIGE SITUATIE

NATUURBEHEER STRAKS	NATUURDOELTYPE	OPPERVLAKTE	UITGAVEN NA 30 JAAR SAN	UITGAVEN NA 30 JAAR BOEREN VOOR NATUUR	
	Weidevogelgrasland met rustperiode tot 15 en 22 juni. Ontwikkeling en behoud van kruidenrijk grasland.	Complex van nat, matig voedselrijk en bloemrijk weidevogelgrasland op veen/klei (multifunctionele afgeleiden) – Grutto-groep Zomertaling-groep.	45 ha	1.260.090	
	Bonte weideranden	Complex van nat, matig voedselrijk grasland, dotterbloemgrasland en moeras/ strooiselruigte	12 ha	417.600	
	90 ha ruige mestaanwending			208.260	
	Bont hooiland	Complex van dotterbloemgrasland en nat, matig voedselrijk grasland	13 ha	437.580	
	Chemie- en kunstmestvrij	Wintergraanakker op basenrijke grond (multifunctionele afgeleiden)	20 ha	380.400	
TOTAAL		90 ha	€ 2.703.930	€ 1.800.000	
	Plas-dras voor broedende en trekkende weidevogels	Complex van nat, matig voedselrijk en bloemrijk weidevogelgrasland op veen/klei (multifunctionele afgeleiden) – Grutto-groep	1,7 ha	40.260	

LANDSCHAPSELEMENTEN	NATUURDOELTYPEN	OPPERVLAKTE	UITGAVEN NA 30 JAAR SAN	UITGAVEN NA 30 JAAR BOEREN VOOR NATUUR	
	geriefbosjes	bos van voedselrijke vochtige gronden	0,1 ha		1651
	Moerasbos met moerasbosmantel	Laagveenbos met wilgenstruweel	0,4 ha	-	
	Rietzoom/ helofytenfilter	gebufferde sloot/natte strooiselruigte	0,5 ha	5.202	
	poel	gebufferde poel	0,1 ha	129	
	perceelsloten	Gebufferde poel	4 ha		
	terrasoevers	moeras	0,4 ha		
	Verbrede sloot/ fourageerplaats	Gebufferde poel	0,1 ha		
	Wegbermen	bloemrijk grasland van het zoekleigebied	0,2 ha		
	verbrede sloot met verdiept water (vis-plaatsen)	Gebufferde poel	0,3 ha		
	Sloten met natuurvriendelijke oevers	Gebufferde sloot/ moeras	1,3 ha		
	Akkerflora randen	Bloemrijk grasland van het zoekleigebied	0,7 ha	11.193	
	wandelpaden		0,2 ha		
TOTAAL (incl. plas-dras)		10 ha	€ 54.755	€ 450.000	

BIJLAGE

Literatuur

- Communautaire richtsnoeren voor staatssteun in de landbouwsector (2000/C 28/02)
- Verordening (EG) Nr. 1257/1999 van de RAAD van 17 mei 1999 inzake steun voor plattelandsontwikkeling uit het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL) en tot wijziging en instelling van een aantal verordeningen
- Bloemrijke slootkanten, brochure CLM, februari 1992
- Schoon water, een sloot vol leven, CLM maart 2000
- Natuur op en rond het erf, Centrum voor Landbouw en Milieu (tekst van Kees Klaver, Aad van Paassen en Hans Vulto, met adviezen van o.a. F. Bink en S. Broekhuizen), CLM december 1994
- Ruimte voor voorlopers, naar een stimulerend milieu- en natuurbeleid voor agrariërs, CLM, Utrecht 1997
- Natuurproductie in de slootkant: een boeren(op)gave?, meten en controleren van de natuurproductie van de slootkantvegetaties, Milieubiologie Leiden i.s.m. Holl. landbouworganisaties en de ZHM, maart 1994.
- Agrarisch Natuurbeheer Westelijk Veenweidegebied, Lelystad, 1998
- Ontwikkeling van botanisch waardevol grasland, veldgids, Dienst Landelijk Gebied en IKC Natuurbeheer, Utrecht/Wageningen 1998
- Research voor Beleid, Leiden, oktober 2001
- Recreatieonderzoek Dobbeplass, Delftse Hout en Bieslandse Bos & Balij, In opdracht van: Groenservice Zuid Holland
- Stortelder, A.H.F., R.A.M. Schrijver, I.M. van den Top & H. Alberts: Boeren voor natuur; scenario's voor het landelijk gebied. Wageningen, Alterra, 2001. Alterra-rapport 279.
- Verscheidene publicaties over de polder van Biesland op de website van de Initiatiefgroep Natuurbeheer Delft / Jacques Schievink / ind@datadelft.com.

*Meer
informatie
over het
Project
Boeren
voor
Natuur
Polder van
Biesland*

*Verstuur dan
een van deze
antwoordkaarten*

S.V.P. meer informatie naar

Naam .....
.....
Organisatie .....
.....
.....
Adres .....
.....
Plaats .....
Telefoon .....
E- mail .....
.....
.....

FOTOGRAFIE WIM VAN DER ENDE / ZEIST

Postzegel
is nodig

*Alterra
t.a.v. T. Ekamper
Postbus 47
6700 AA WAGENINGEN*

*Boeren voor Natuur
in de Polder van Biesland*

S.V.P. meer informatie naar

Naam .....
.....
Organisatie .....
.....
.....
Adres .....
.....
Plaats .....
Telefoon .....
E- mail .....
.....
.....

FOTOGRAFIE JAN STRONKS

Postzegel
is nodig

*Alterra
t.a.v. T. Ekamper
Postbus 47
6700 AA WAGENINGEN*

*Boeren voor Natuur
in de Polder van Biesland*